

CO TRZEBA WIEDZIEĆ O "LALCE"

1. Wiadomości ogólne. "Lalka" **Bolesława Prusa** to jedna z najłynniejszych powieści polskiego pozytywizmu, wydana w Warszawie w 1890 r. (przedtem ukazywała się w odcinkach w "Kurierze Codziennym"). Jej treść była wielokrotnie cenzurowana ze względu na zawarte w niej elementy patriotyczne.

2. Tu macie tekst "Lalki". Przyda się do kopiowania cytatów i szybkiego szukania potrzebnych fragmentów.

3. O czym to jest, czyli tematyka i problematyka "Lalki". Gdyby ograniczyć się do wątku głównego, byłaby to opowieść o starszawym (z punktu widzenia maturzysty) gościu, który zakochał się na zabój w 20 lat młodszej pannie arystokratycznego pochodzenia i stawał na głowie, żeby zdobyć jej uczucia. Sęk w tym, że nie tylko się jej nie podobał, ale do tego pochodził z innej sfery, co go zupełnie dyskwalifikowało. O tym, że nie jest to łzawe romansidło, decyduje cała otoczka głównego wątku oraz przesłanie ideowe utworu. Przebogata galeria postaci ze wszystkich szczebli społecznych, znakomite scenki rodzajowe, dużo humoru, sarkazmu i goryczy, opisy XIX-wiecznej Warszawy, obrazy świata odchodzącego, obecnego i nadchodzącego...

Najważniejsze problemy poruszane w "Lalce" to między innymi:

- diagnoza polskiego społeczeństwa XIX w. poprzez ocenę realizacji haseł pozytywistycznych,
- rozliczenie z ideałami romantycznymi i pozytywistycznymi,
- obraz polskich idealistów na tle społecznego rozkładu,
- dramat polskiego społeczeństwa, które nie dorosło do nowoczesności,
- obraz kapitalizmu, kariery i awansu społecznego

Prus bardzo ostro i pesymistycznie podsumowuje realizację postulatów pozytywistycznych w społeczeństwie polskim - za to między innymi powieść została przyjęta chłodno przez ówczesną krytykę. Obecnie "Lalka" uznawana jest za najdoskonalszą artystycznie, najgłębszą intelektualnie i najbardziej europejską powieść, jaka powstała w Polsce. Józef Bachórz nazywa ją "zaproszeniem czytelnika do odpowiedzialności za przyszłość".

4. Jakie idee pozytywistyczne zawiera "Lalka"? Powieść ukazuje polskie społeczeństwo z końca XIX w. właśnie z perspektywy idei pozytywistycznych. Prus krytykuje realizację tych idei na gruncie rodzimym poprzez przykłady losów poszczególnych bohaterów:

a) praca organiczna - społeczeństwo ukazane jako organizm, którego właściwie każda część wymaga uzdrowienia: zdegenerowana arystokracja (np. Łęccy, Starski, Krzeszowski), podzielona ideowo inteligencja (studenci), zdeklasowana szlachta (Wirski, Maruszewicz), żyjący w nędzy margines społeczny (Marianna, Wysocki). Najlepsza nawet inicjatywa szlachetnych jednostek to za mało, żeby stworzyć nowoczesne społeczeństwo oraz podnieść poziom gospodarczy i ekonomiczny kraju.

b) praca u podstaw - realizacja negatywna: fałszywa filantropia, doraźne akcje charytatywne służące głównie rozrywce arystokracji (np. kwesta wielkanocna); realizacja pozytywna: działalność prezesowej Zasławskiej w jej majątku (ochronka dla dzieci, dom starców, godziwe życie chłopów), działalność Wokulskiego (pomoc Mariannie i Wysockim)

c) równouprawnienie kobiet - na przykładzie Heleny Stawskiej, zmuszonej do samodzielnego życia i utrzymania córki po ucieczce męża za granicę. Kobieta boryka się z problemami finansowymi, gdyż jej praca jest opłacana bardzo nisko, a stabilizację zapewnić jej może jedynie spadek (po Wokulskim) i małżeństwo (z Mraczewskim).

d) asymilacja Żydów - na przykładzie Henryka Szlangbauma - Polaka, patrioty, uczestnika powstania styczniowego i zesłańca na Sybir - prześladowanego przez innych subiektów jedynie z powodu żydowskiego pochodzenia.

e) postęp nauki i techniki - reprezentują: Geist, Julian Ochocki, Paweł Szuman a częściowo i Stanisław Wokulski. To jednostki wybitne o szerokich horyzontach, tymczasem społeczeństwo traktuje ich jak nieszkodliwych dziwaków, lekceważąc ich wynalazki i plany.

5. Wyjaśnienie tytułu. Pierwotnie powieść miała nosić tytuł "Trzy pokolenia", co oddawałoby jej treść,

ponieważ ukazuje odchodzące pokolenie romantycznych idealistów (Rzecki), istniejące współcześnie pokolenie przejściowe; takie rozdarte między ideami romantyzmu i pozytywizmu (Wokulski) i pokolenie przyszłości - pozytywistycznych idealistów naukowych (Ochocki).

Tytuł "**Lalka**" związany jest z epizodyczną sceną procesu o kradzież dziecięcej zabawki, którą Prus stworzył w oparciu o autentyczną historię przeczytaną w prasie, a ta z kolei podsunęła mu zarys fabuły całej powieści. Wg autora tytułowa "lalka" nie ma nic wspólnego z postacią Izabeli, choć czytelnicy są skłonni przyrównywać bohaterkę do pięknej i nieczulej kukły.

"W powieści «Lalka» znajduje się rozdział poświęcony procesowi o kradzież lalki, rzeczywistej lalki dziecinnej. Otóż taki proces miał miejsce w Wiedniu. A ponieważ fakt ten wywołał w moim umyśle skryzalizowanie się, sklejenie się całej powieści, więc przez wdzięczność użyłem wyrazu lalka za tytuł. Powieść, o której mówię, powinna mieć tytuł: «Trzy pokolenia». Może nawet byłaby lepiej rozumiana z takim nazwiskiem". (Krystyna Tokarżówna, Stanisław Fita: Bolesław Prus 1847-1912. Kalendarz życia i twórczości.)

6. Wątki w "Lalce"

a) wątek główny

- miłość Stanisława Wokulskiego do Izabeli Łęckiej

b) wątki poboczne:

- dzieje Ignacego Rzeckiego

- dzieje Heleny Stawskiej

- historia rodziny Łęckich

- historia baronostwa Krzeszowskich

- historia rodziny Minclów

- romantyczna historia prezesowej Zasławskiej (kamień w Zasławku)

- historia Marianny

c) wątki epizodyczne:

- proces o lalkę

- historia ze studentami

7. Czas i miejsce akcji i fabuły:

Akcja "Lalki" zaczyna się w **marcu 1878 r.** przyjazdem Wokulskiego, a kończy w **październiku 1879 r.** śmiercią Rzeckiego. Toczy się głównie w Warszawie, ale również w Paryżu, Zasławku i przez moment w Skierniewicach.

Wydarzenia fabularne zaczynają się ok. 40 lat wcześniej (młodość Rzeckiego, historia Minclów) i dotyczą dodatkowo takich krajów, jak: Rosja, Bułgaria (historia Wokulskiego) Węgry, Turcja (historia Rzeckiego).

8. "Lalka" w pigułce - najważniejsze wydarzenia w poszczególnych rozdziałach:

1.	I. Jak wygląda firma J. Mincel i S. Wokulski przez szkło butelek?	Rozmowy na temat losów Stanisława Wokulskiego.
2.	II. Rządy starego subiekta	Rozkład dnia Ignacego Rzeckiego.
3.	III. Pamiętnik starego subiekta (1)	Dzieciństwo Rzeckiego, jego praktyka u Mincla.
4.	IV. Powrót	Wokulski powraca zza granicy i spotyka się z Rzeckim.
5.	V. Demokratyzacja pana i marzenia panny z towarzystwa	Prezentacja rodziny Łęckich; charakterystyka Izabeli (Apollo).
6.	VI. W jaki sposób nowi ludzie ukazują się nad starymi horyzontami	Izabela odkrywa zamiary Wokulskiego.
7.	VII. Gołąb wychodzi na spotkanie węża	Izabela odwiedza sklep Wokulskiego.
8.	VIII. Medytacje	Wokulski spaceruje po Powiślu; wspomina przeszłość; pomaga Wysockiemu; zwalnia Mraczewskiego.

9.	IX. Kładki, na których spotykają się ludzie różnych światów	Kwesta w kościele, śniadanie u hrabiny Karolowej (Wokulski poznaje prezesową Zasławską).
10.	X. Pamiętnik starego subiekta (2)	Udział Rzeckiego w Wiosnie Ludów (Katz); nowy sklep i mieszkanie.
11.	XI. Stare marzenia i nowe znajomości	Działalność pani Meliton; zebranie i księcia (Wokulski poznaje Juliana Ochockiego)
12.	XII. Wędrowki za cudzymi interesami	Wokulski kupuje klacz Krzeszowskich (Sułtankę) oraz decyduje się kupić kamienicę Łęckich.
13.	XIII. Wielkopańskie zabawy	Sułtanka wygrywa wyścig; Wokulski pojedynkuje się z Krzeszowskim.
14.	XIV. Dziewicze marzenia	Izabela przychylniej myśli o Wokulskim, ale widzi w nim tylko doradcę i powiernika.
15.	I. W jaki sposób duszę ludzką szarpie namiętność, a w jaki rozsądek	Wokulski otrzymuje zaproszenie na obiad od Łęckich i rozmyśla, co ono dla niego znaczy.
16.	II. Ona – on – i ci inni	Obiad u Łęckich, plany wyjazdu do Paryża.
17.	III. Kielkowanie rozmaitych zasiewów i złudzeń	Wokulski pomaga Mariannie; spotyka się z Izabelą w Łazienkach i obiecuje zorganizować aplauz dla tragika Rossiego.
18.	IV. Zdumienia, przywidzenia i obserwacje starego subiekta	Spostrzeżenia Rzeckiego w teatrze (Makbet) i podczas licytacji kamienicy Łęckich.
19.	V. Pierwsze ostrzeżenie	Wokulski obraża się na Izabelę, która traktuje go lekceważąco w obecności Starskiego, i wyjeżdża do Paryża.
20.	VI. Pamiętnik starego subiekta (3)	Wspomnienia dotyczące początków znajomości z Wokulskim.
21.	VII. Pamiętnik starego subiekta (4)	Rzecki administruje kamienicą Łęckich.
22.	VIII. Szare dni i krwawe godziny	W Paryżu Wokulski przyjmuje interesantów i zwiedza miasto.
23.	IX. Widziadło.	Wynalazki prof. Geista.
24.	X. Człowiek szczęśliwy w miłości	Wokulski jedzie pociągiem do Zasławia wraz z baronem Dalskim (narzeczonym Eweliny Janockiej).
25.	XI. Wiejskie rozrywki	Wokulski podziwia gospodarstwo Zasławskiej i zapoznaje się z ludźmi przebywającymi na wakacjach u prezesowej; kokietuje go Wąsowska.
26.	XII. Pod jednym dachem	Przybywa Izabela i stwierdza, że wszyscy są zachwyceni Wokulskim; kupiec podejrzewa romans Eweliny i Starskiego.
27.	XIII. Lasy, ruiny i czary	W ruinach zamku Wokulski i Łęcka słuchają legendy o zaklętej królownie i panna daje kupcowi nadzieję.
28.	I. Pamiętnik starego subiekta (5)	Rzecki opisuje znajomość ze Stawską, figle studentów oraz zabiegi Krzeszowskiej w celu odkupienia kamienicy.
29.	II. Pamiętnik starego subiekta (6)	Rzecki opisuje, jak doszło do podejrzenia o kradzież lalki oraz przebieg rozpraw przeciw studentom i Stawskiej.
30.	III. Pamiętnik starego subiekta (7)	Wokulski rezygnuje z balu u księcia z powodu zbyt późnego zaproszenia. Rzecki chce ożenić przyjaciela z Heleną Stawską. Humorystyczny opis eksmisji studentów.
31.	IV. Damy i kobiety	Wokulski bywa u Izabeli, która dojrzewa do decyzji wyjścia za niego; Stawska kocha kupca i jest gotowa zostać jego kochanką.
32.	V. W jaki sposób zaczynają się otwierać oczy	Izabela zachwyca się marnym skrzypkiem Molinarim; Węgiełek żeni się z Marianną; Wokulski zostaje narzeczonym Izabeli.

33.	VI. Pogodzeni małżonkowie	Baron Krzeszowski powraca do domu; wyjaśniają się szwindle Maruszewicza.
34.	VII. Tempus fugit, aeternitas manet (Czas ucieka, wieczność trwa)	Podczas wspólnej podróży do Krakowa Wokulski przekonuje się o niewierności narzeczonej i chce popełnić samobójstwo.
35.	VIII. Pamiętnik starego subiekta (8)	Rzecki opisuje zmiany w zachowaniu H. Szlangbauma, nasilające się nastroje antysemickie oraz swoje próby udania się w podróż.
36.	IX. Dusza w letargu	Depresja Wokulskiego po zerwaniu z Łęcką; Starski dawnym klientem Marianny; rozwód barona Dalskiego z Ewelina; naukowe plany Wokulskiego.
37.	X. Pamiętnik starego subiekta (9)	Przejęcie sklepu przez H. Szlangbauma.
38.	XI....?...	Przypuszczenia co do losów Wokulskiego, śmierć Rzeckiego.

9. Podział treści, sposób narracji i najważniejsze wydarzenia fabuły:

Powieść najpierw ukazywała się w odcinkach w gazecie, następnie w trzytomowym wydaniu książkowym, obecnie jest wydawana w dwóch tomach. Wydarzenia opisano z punktu widzenia wszechwiedzącego narratora 3-osobowego, ale wiele miejsca zajmuje też subiektywna narracja pamiętnikarska jednego z głównych bohaterów, Rzeckiego (9 rozdziałów). Jest też wiele monologów wewnętrznych w tzw. [mowie pozornie zależnej](#) oraz wypowiedzi bohaterów charakteryzujących i oceniających postacie i wydarzenia.